

Σημειώσεις για το εργαστήριο δημιουργίας εφαρμογής Ψηφιακής Αφήγησης

Η *Χάρτα* είναι, όπως είπαμε ήδη, ένα εξαιρετικό μέσο για την αφήγηση ιστοριών. Κι αυτό, επειδή ο Ρήγας αξιοποιεί στο έπακρο τις δυνατότητες της οπτικής επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, χρησιμοποιεί τις εικόνες και τα σύμβολα του χάρτη για να αφηγηθεί ολόκληρες ιστορίες ή για να δώσει αφορμή να ψάξει μόνος του ο αναγνώστης περισσότερα στοιχεία για κάποια ενδιαφέρουσα τοποθεσία, ένα –πραγματικό ή μυθικό- πρόσωπο, ένα περιστατικό που συνέβη στις περιοχές που περιηγείται μέσω του χάρτη. Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει την ενεργή συμμετοχή του αναγνώστη – ή του μαθητή, στην περίπτωση που η *Χάρτα* χρησιμοποιείται ως εποπτικό βοήθημα για τη διδασκαλία σε σχολείο. Οι χάρτες χρησιμοποιούνταν ευρέως την εποχή του Ρήγα στους κύκλους των λογίων ως εποπτικά βοηθήματα, ειδικά για τη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας, φαίνεται όμως ότι ο Ρήγας είχε αποφασίσει να χρησιμοποιήσει στο έπακρο τις δυνατότητες του χάρτη να «κρύψει» ιστορίες.

Στην ενότητα αυτή, σας προτείνουμε ενδεικτικά κάποιες ιστορίες που περιλαμβάνονται στη *Χάρτα* και τις οποίες μπορούν να αφηγηθούν με τον δικό τους τρόπο οι μαθητές, εμπλουτίζοντάς τες κατά την κρίση τους.

1. Ο Λέανδρος και η Ηρώ >>
2. Η βυθισμένη πόλη >>
3. Ο τάφος του Ομήρου >>
4. Η Αθηνά και η κουκουβάγια της >>
5. Η αρπαγή της Ευρώπης >>
6. Η Αργώ και η Τριήρης >>
7. Ο Δευκαλίων και η Πύρρα >>
8. Ο Ηρακλής και η Αμαζόνα >>
9. Οι Πλαταιές, η Σαλαμίνα και το Θέατρο >>
10. Οι Δελφοί και η Ολυμπία >>
11. Ο βασιλιάς Άμυκος και οι Αργοναύτες >>
12. Ο Κολοσσός της Ρόδου >>

1. Ο Λεάνδρος και η Ηρώ

Το παλάτι του Λεάνδρου, φ. 1

Το νόμισμα και τα σχόλια του Ρήγα, φ. 6

Ἡ Ἀβήδος (τζιανὰκ καλεσί Ανατ.) και ἡ Σητός (τζιανὰκ καλεσί– Πύργος Ηρώς) στη Χάρτα, φ. 6

Πρόκειται για μια από τις πιο δραματικές και δημοφιλείς ιστορίες της ελληνιστικής γραμματείας, αντίστοιχη «του Ρωμαίου και της Ιουλιέτας»: Η Ηρώ, ιέρεια της Αφροδίτης στη Σηστό, και ο Λέανδρος από την Άβυδο ερωτεύονται και παντρεύονται κρυφά, αψηφώντας τους νόμους που απαγορεύουν στην κοπέλα να παντρευτεί. Κάθε βράδυ, ο Λέανδρος περνάει κολυμπώντας τον Ελλήσποντο για να συναντήσει την αγαπημένη του, έχοντας οδηγό ένα λυχνάρι που ανάβει η Ηρώ. Κάποιο χειμωνιάτικο βράδυ, η τροφός της Ηρούς ανάβει κατά λάθος το λυχνάρι (ή, σε παραλλαγές, μία αντίζηλη ιέρεια), ο Λέανδρος αποφασίζει να κολυπήσει ενάντια σε κάθε λογική αλλά πεθαίνει από το κρύο και η Ηρώ αυτοκτονεί την επόμενη ημέρα μόλις καταλαβαίνει τι έγινε, πέφτοντας από τον πύργο της. Οι κάτοικοι της Σηστού τούς βρίσκουν αγκαλιασμένους νεκρούς και τους θάβουν μαζί· οι αρχαίοι μάλιστα έδειχναν τον τάφο τους. Σχετικά έργα γράφτηκαν από τον Μουσαίο (5^{ος} αι. μ.Χ., «Τα καθ' Ηρώ και Λέανδρον»), τον Βιργίλιο, τον Οβίδιο, τον Christopher Marlowe¹, τον Leigh Hunt² κ.ά., η ιστορία τους απεικονίστηκε στις τοιχογραφίες της Πομπηίας και ενέπνευσε πολλούς καλλιτέχνες, απεικονίστηκε επίσης σε ρωμαϊκά νομίσματα, ενώ το δράμα του Μουσαίου ήταν ένα από τα πρώτα έργα που εκδόθηκαν στα ελληνικά, το 1493, από τον Άλδο Μανούτιο στη Βενετία. Ο μύθος εξυμνεί τη δύναμη του έρωτα και τη διεκδίκηση της προσωπικής ελευθερίας με κάθε κόστος, αλλά επίσης καταγγέλλει τις κοινωνικές δομές και συμβάσεις που αναστέλλουν την ελευθερία του ατόμου. Υπήρξε πολύ δημοφιλής την περίοδο του Ρομαντισμού, ο Λόρδος Βύρωνας μάλιστα, όταν επισκέφθηκε την περιοχή τον Μάιο του 1810, έκανε κι αυτός την ίδια απόσταση στον Ελλήσποντο κολυμπώντας, σαν τον Λέανδρο!

Δεν είναι περίεργο που ο Ρήγας δίνει τόση έμφαση σε μια ερωτική ιστορία – φαίνεται ότι, εκτός από την έντονη συγκίνηση, οι ερωτικές ιστορίες, ανεξαρτήτως από το αν έχουν αίσιο ή δραματικό τέλος, προκαλούν τη συγκίνηση του αναγνώστη, μιλούν για την προσωπική ελευθερία, τους αγώνες και τις δυσκολίες, αλλά και για την αξία της αγάπης και του έρωτα, και δίνουν παραδείγματα από τη ζωή των ελεύθερων ανθρώπων. Ας μην ξεχνάμε ότι το πρώτο βιβλίο που μεταφράζει από τα γαλλικά ο Ρήγας ήταν η συλλογή διηγημάτων *Το Σχολείον των Ντελικάτων Εραστών* (Βιέννη, 1790). Στα έξι διηγήματα της συλλογής, ο Ρήγας αφηγείται ιστορίες στις οποίες ο έρωτας, με τα πάθη που γεννά, νικά τις δυσκολίες και τις κοινωνικές ανισότητες και συνήθως καταλήγει σε γάμο. Στη μία από αυτές, όπου οι ήρωες δεν καταφέρνουν να υπερβούν τα εμπόδια που βάζει η κοινωνία, εκείνοι καταλήγουν στον θάνατο... Το άδοξο τέλος της ιστορίας, εξάλλου, λειτουργεί σαν προειδοποίηση: αρκεί μια στιγμή απροσεξίας ή ένας προδότης για να χαθεί η προσπάθεια.

Το ζήτημα της διεκδίκησης της προσωπικής ελευθερίας, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και, στη συνέχεια, για τη διεκδίκηση ελευθεριών σε συλλογικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, μπορείτε να το συζητήσετε σε αντιπαραβολή με κείμενα και έργα σύγχρονων ή νεότερων διανοητών και καλλιτεχνών. Δείτε π.χ.:

*The most important kind of freedom is to be what you really are. You trade in your reality for a role. You trade in your sense for an act. You give up your ability to feel, and in exchange, put on a mask. **There can't be any large-scale revolution until there's a personal revolution, on an individual level. It's got to happen inside first.** — Jim Morrison*

¹ <https://www.poetryfoundation.org/poems/44674/hero-and-leander>

² [https://en.wikipedia.org/wiki/Hero_and_Leander_\(1819_poem\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hero_and_Leander_(1819_poem))

Ελληνικά νομίσματα Σηστού και Αβύδου, <https://coinsweekly.com/sestos-and-abydos-hero-and-leander-a-love-story-in-coinage/>.

Το νόμισμα που απεικονίζεται στο φ. 6 της Χάρτας με την ιστορία του Λέανδρου και της Ηρώς (με τη σημείωση «εις τους ερωμένους», «των 2 τζιανάκ καλεσί»), αποτελεί μία σύνθεση που έκανε ο Ρήγας. Πρόκειται για τους δύο οπισθότυπους νομισμάτων της Αβύδου και της Σηστού, των αυτοκρατορικών χρόνων (νόμισμα Αβύδου εποχής Κόμμοδου και νόμισμα Σηστού εποχής Καρακάλλα, τέλη 2ου αι. μ.Χ.)³.

Σύνδεσμοι:

Δήμητρα Μήττα, Γιάννης Παπαθανασίου, *Ηρώ και Λέανδρος*, <http://users.sch.gr/irap/thrakes/30-iro.htm>, με άφθονο εικονογραφικό υλικό στο τέλος του άρθρου

Ολόκληρο το κείμενο του Μουσαίου, μαζί με μτφρ. του Σίμου Μενάρδου: http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=24&page=1

Ηρώ και Λέανδρος του William Turner: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/joseph-mallord-william-turner-the-parting-of-hero-and-leander>

Frederic Leighton, *Η Ηρώ περιμένει τον Λέανδρο*, <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Leightonhero.jpg>

Jan van den Hoecke, *Η Ηρώ ανακαλύπτει τον Λέανδρο νεκρό*, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Jan_van_den_Hoecke_-_Hero_laments_the_dead_Leander.jpg

Ηρώ και Λέανδρος του Peter Paul Rubens, <https://images.app.goo.gl/SX5US63Dn9LyUPw7A>

Επιπλέον, μπορείτε να δείτε παρακάτω εκδόσεις με το έργο του Μουσαίου που υπάρχουν στην Ωνάσειο Βιβλιοθήκη. Τα δύο τελευταία είναι ολόκληρα βιβλία. Μπορείτε να τα κατεβάσετε και να χρησιμοποιήσετε τις εικόνες που περιέχουν.

http://www.onassislibrary.gr/el/syllogi/antikeimena/37353_el/

http://www.onassislibrary.gr/el/syllogi/antikeimena/37383_el/

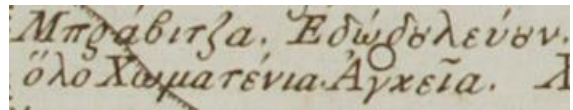
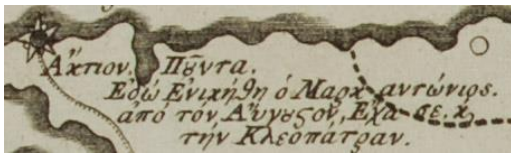
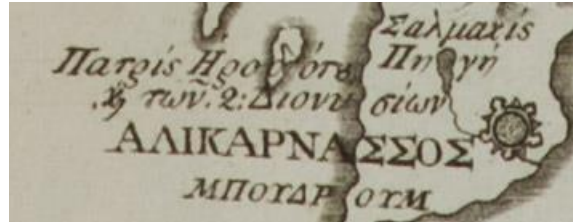
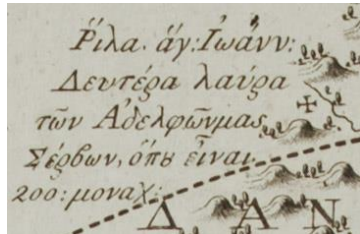
http://www.onassislibrary.gr/el/syllogi/antikeimena/37124_el/

http://www.onassislibrary.gr/el/syllogi/antikeimena/37336_el/

³ Β. Πέννα, «Τα νομίσματα της Χάρτας του Ρήγα», στο *Η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1998.

2. Η βυθισμένη/.καταποντισμένη πόλη

Ο Ρήγας συνηθίζει, σε πολλά σημεία στη Χάρτα, να καταγράφει διάφορα σχόλια που αφορούν ιστορικά γεγονότα ή αναφέρονται στη σύγχρονη πραγματικότητα. Γενικά, δεν υπάρχει κάποιο σύστημα (δεν επιλέγει π.χ. μόνο μάχες), ενώ τα σχόλιά του υποδεικνύουν μάλλον την ευρυμάθεια και τα πολλά του ενδιαφέροντα.

Στην περιοχή ανατολικά του Καστελλόριζου και απέναντι από τα Μύρα (σημ. Demre), σημειώνεται⁴ στη Χάρτα ότι «Φαίνεται μία καταποντισμένη πόλις εις την Θάλασσαν». Με αφορμή το σχόλιο του Ρήγα, ψάχνουμε ποια είναι η πόλη αυτή, οπότε γίνεται αναφορά στην ιστορία της ευρύτερης περιοχής.

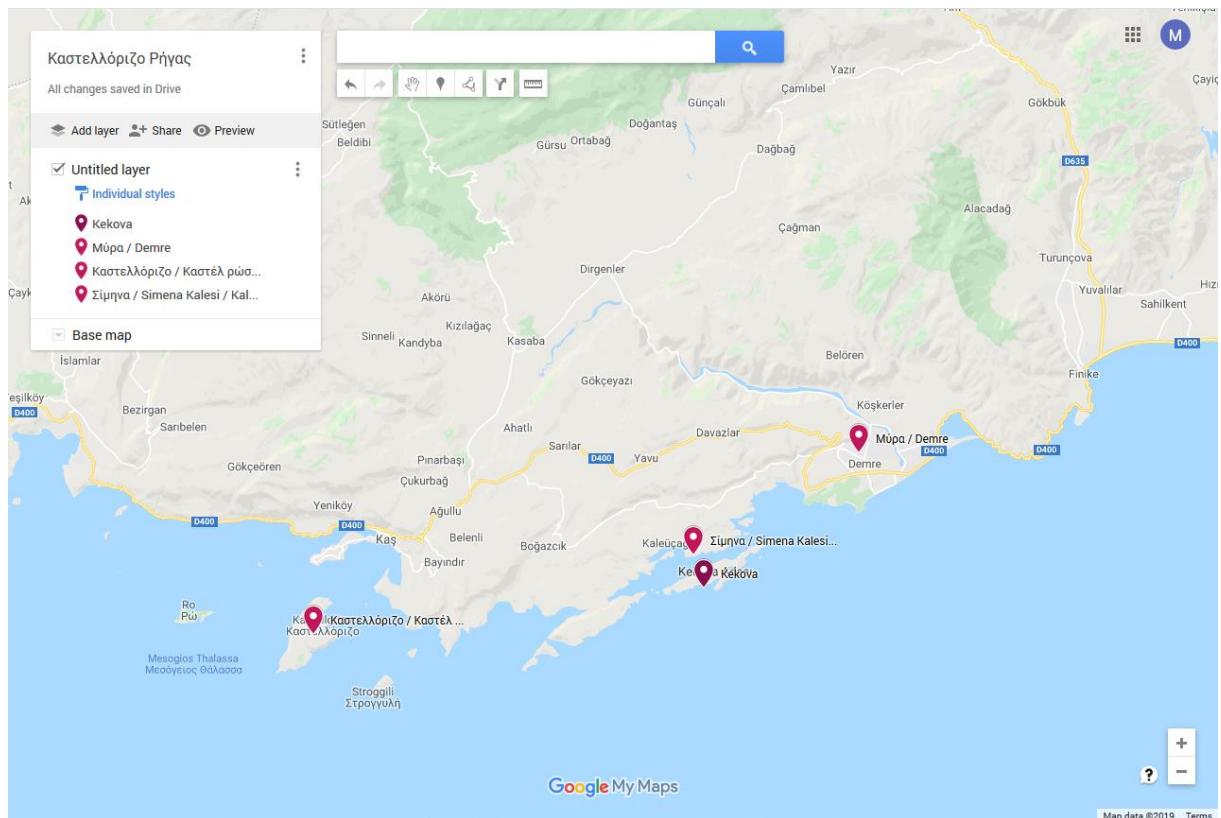
Φ. 3, αντίτυπο Harvard (ίδια πρέπει να είναι και της Ωνασείου)

Φ. 3, αντίτυπο Κ.Υ. ΓΑΚ

Πρόκειται για την αρχαία πόλη της Λυκίας, Σίμενα ή Σίμηνα (χωριό, σημ. Kaleköy), που βυθίστηκε από σεισμό τον 2^ο αι. μ.Χ. και βρίσκεται κοντά στο νησί Κέκοβα (αρχ. Δολίχη, νεότερ. Καράβολα, σημ. Kekona, στην Τουρκία). Από το 1990 είναι προστατευόμενη περιοχή και δεν επιτρέπονται καταδύσεις. Οι εκδρομές εκεί οργανώνονται από το Kas, όχι από το Καστελλόριζο, υπάρχει άφθονο υλικό σε τουριστικά σάιτ (στα αγγλικά), και μάλιστα διαφημίζεται ως «Ατλαντίδα»! Τα σκάφη έχουν γυάλινα δάπεδα για την παρατήρηση των υποθαλάσσιων αρχαιοτήτων και το τοπίο είναι πραγματικά πολύ εντυπωσιακό. Στο Καστελλόριζο, εξάλλου, υπάρχουν άφθονες υποθαλάσσιες αρχαιότητες, σπηλιές κ.λπ.

⁴ Η πρόσφατη ιστορική έρευνα απέδειξε ότι υπήρξαν δύο εκδόσεις της Χάρτας το 1797. Στη δεύτερη έκδοση (Τύπου-Β), στην οποία ανήκουν τα περισσότερα σωζόμενα αντίτυπα, φαίνεται ότι έγιναν διορθώσεις τυπογραφικών λαθών και προσθήκη σχολίων. Ένα από αυτά που προστέθηκαν είναι και το σχόλιο περί βυθισμένης πόλης. Evangelos Livieratos, "On the unveiling of two versions of Rigas Velestinlis Charta", 2008, e-Perimetron, Vol. 3, No 3, pp. 183-190, http://www.e-perimetron.org/Vol_3_3/Livieratos_b.pdf.

Μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σύγχρονοι χάρτες ή δορυφορικές εικόνες.

Αν παρατηρήσουμε την ακτογραμμή στη *Χάρτα*, σε σύγκριση με τη σύγχρονη δορυφορική εικόνα, είναι εμφανές ότι οι δύο χάρτες δεν ταυτίζονται. Οι διαφορές οφείλονται στη διαφορετική μέθοδο σύνταξης του χάρτη και στην εξέλιξη της σχετικής τεχνολογίας των οργάνων μέτρησης και των μεθόδων αποτύπωσης.

Δίνουμε εδώ μερικά ενδεικτικά links σε τουριστικές ιστοσελίδες, που έχουν και φωτογραφίες των αρχαιοτήτων:

- https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g1057713-d2513065-Reviews-Sunken_City_Ruins_of_Simena-Kekova_Turkish_Mediterranean_Coast.html
- <https://www.viator.com/Kas-attractions/Kekova-Island/d22558-a15907>
- https://www.youtube.com/watch?v=i5FV18Sn8nc&fbclid=IwAR23_3TzIRieqQVXWqgPSP2mgugUrJwr2wnljUPZia3MkmvB-yIWRNqlwU&app=desktop
- https://www.pronews.gr/istoria/507108_lykia-i-vythismeni-poli-tis-mesogeioy-foto-vinteo
- <https://www.ilialive.gr/weekend/travel/108-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CF%85%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82.html>

3. Ο τάφος του Ομήρου

Ἰος, φ. 3

Κοντά στο νησί της Ἴου, ο Ρήγας σημειώνει ένα σχόλιο σχετικά με τον τάφο του Ομήρου. Αν και πολλές πόλεις υποστήριζαν στην αρχαιότητα ότι ήταν πατρίδα του Ομήρου, οι αρχαίοι συγγραφείς (Ηρόδοτος, Πausanias, Στράβων) και η ντόπια παράδοση συμφωνούν ότι πέθανε στην Ἴο, απ' όπου υποτίθεται ότι καταγόταν η μητέρα του. Στην Ἴο σώζονται ερείπια ελληνοσικιτικού πύργου, που αναφέρονται από την παράδοση ως ο «Τάφος του Ομήρου», στην περιοχή Ψαθόπυργος, πάνω από τον όρμο Πλακωτό.

Η αναφορά του Ρήγα στον μυστηριώδη «κόμη Κρουν» επαναλαμβάνεται σχεδόν αυτολεξεί στη *Γεωγραφία Μεθοδική και καταγραφή Απάσης της Οικουμένης*, του Διονύσιου Πύρρου του Θεσσαλού (1834), γενικά όμως μας λείπουν σχετικά στοιχεία. Την πατρότητα της ανακάλυψης, πάντως, διεκδικεί ο Ολλανδός Pasch Van Krienen, σε βιβλίο του που εκδόθηκε το 1773.

Πρὸς ἄρκτον τῆς Θήρας μίλια 12 εἶναι καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Ἴος, Νιὸ, αὕτη εἶναι κατοικημένη ἀπὸ κατοίκους 5000. ἀπ' αὐτῆς ἦτον ἡ μήτηρ τοῦ Ὀμήρου, εἰς

ἠηροποιήθηκε ἀπὸ τὴν Google

230 ΜΕΘΟΔΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

αὐτὴν ἐν ἔτει 1774 ὁ κόμης Κρουν ὁ Ὀλλανδὸς ἀνεκάλη με τὸν τάφον τοῦ σοφοῦ Ὀμήρου γυρίζει μίλια ἡ Ἴος 30 ἢ καὶ ἐπέκεινα. πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἴου μίλια 6 κεῖται ἡ Ἀμργυῖς νῆσος ἐπιμήκης καὶ κατοικημένη ἀπὸ κατοίκους 6000. αὕτη γυρίζει μίλια 80. Ἡ Ἀστυπαλία νῆσος κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀνάφυης 15. αὕτη μίλις γυρίζει μίλια, 46. τὸ πάλαι ἐλέγτο Πύρρ'α, ἔπειτα ἐνομασθη καὶ θεῶν τράπεζα, ἔχει μῆκος 44°, 20', καὶ πλάτος 36°, 35'.

Δ. Πύρρου, *Γεωγραφία Μεθοδική...*, Ναύπλιο 1834, Google Books

Δείτε ἐδῶ φωτογραφίες ἀπὸ τον ελληνοσικιτικό πύργο που ἀποκαλεῖται «Τάφος του Ομήρου», στην περιοχή Ψαθόπυργος, πάνω ἀπὸ τον όρμο Πλακωτό:

https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g196481-d2306031-Reviews-La_Tomba_di_Omero-Ios_Cyclades_South_Aegean.html#REVIEWS

4. Η Αθηνά και η κουκουβάγια της

Το νόμισμα με την Αθηνά και τη γλαύκα, φ. 4, και η «μικρή κουκουβάγια» ή «Αθηνά η νυκτία» (<https://bit.ly/3h92B6T>)

Μία από τις πιο αγαπητές, φορτισμένες ιδεολογικά και εύκολα αναγνωρίσιμες παραστάσεις από την κλασική εικονογραφία: Η Παλλάδα Αθηνά, προστάτιδα της Αθήνας, και η ιερή γλαύκα, σύμβολο της Σοφίας αλλά και της πόλης των Αθηνών.

Για την Αθηνά δεν χρειάζεται να πούμε πολλά: πρόκειται για μία από τις πιο γνωστές θεότητες του Ολύμπιου Δωδεκάθεου, αντιπροσωπεύει τη Σοφία, το Δίκαιο, τον Ορθό Λόγο (ιδιότητα που ήταν πολύ *à la mode* για τους Διαφωτιστές του 18^{ου} αι.), είναι επίσης προστάτιδα θεά του πολέμου, όταν αυτός γίνεται για την αποκατάσταση του Δικαίου (σε αντίθεση με τον Άρη), καθώς και της στρατηγικής σκέψης, προστάτιδα της εμβληματικής πόλης για την αρχαιότητα, της Αθήνας, και βέβαια προστάτιδα πολλών ηρώων, ανάμεσα σε άλλων και του Ηρακλή, που είδαμε ότι αντιπροσωπεύει για τον Ρήγα τις δυνάμεις του Ελληνισμού. Η Αθηνά είχε και το προσωνύμιο «γλαυκώπις», αυτή δηλαδή που έχει μάτια σαν της κουκουβάγιας, μεγάλα και στρογγυλά, ή γαλαζοπράσινα, το χρώμα της θάλασσας και της ελιάς.

Η κουκουβάγια (γλαύκα) ήταν είδος ενδημικό στην Αττική και αναφέρεται σε πολλούς αρχαίους συγγραφείς. Επόμενο ήταν να συνδεθεί με την προστάτιδα θεά της πόλης. Θεωρούνταν πάντα σύμβολο της Σοφίας, χάρη την ιδιότητά της να βρίσκεται σε εγρήγορση τη νύχτα και να βλέπει με τα μεγάλα της μάτια τα πάντα, χωρίς να της ξεφεύγει τίποτα, ακόμα και στο σκοτάδι, όταν τα άλλα πλάσματα χάνονται. Αναπόφευκτη ήταν η σύνδεσή της και με τη Νύχτα και τη Σελήνη, και κατά συνέπεια με τις δυνάμεις της θηλυκότητας, της γονιμότητας και της αφθονίας. Θεωρούνταν επίσης στην αρχαιότητα καλός οιωνός: λέγεται ότι πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας τα ελληνικά στρατεύματα είδαν μια κουκουβάγια να πετάει από πάνω τους και το θεώρησαν αυτό προάγγελο της νίκης.

Παροιμιακή είναι η φράση [κομίζω] «γλαύκα ες Αθήνας», που σημαίνει παρουσιάζω για καινούριο κάτι που στην πραγματικότητα είναι γνωστό τοις πάσι, σαν να δείχνεις δηλαδή στον Αθηναίο για νέο μία γλαύκα. Η φράση ήταν τόσο διαδεδομένη που μεταφράστηκε στα λατινικά από τον Κικέρωνα (Ululas Athenas) και από κει στα γερμανικά (Eulen nach Athen tragen⁵). Η κουκουβάγια σε κάποιους λαούς (Μεσοποταμία, Αίγυπτος, Ιθαγενείς Αμερικανοί, νεότερη Δ. Ευρώπη) συνδέεται με την ερήμωση και τους νεκρούς, σε άλλους όμως (αρχαία

⁵ «Παρομοίως, οι Γερμανοί, στο πιο αστείο, αν δεν θέλουν να φέρουν κουκουβάγιες στην Αθήνα, εισάγουν μπίρα στο Μόναχο: Bier nach München tragen. Πιο γνωστό είναι το αγγλικό bringing coals to Newcastle, λες κι έχουν ανάγκη οι ανθρακωρύχοι από κάρβουνα.» Νίκος Σαραντάκος, «Ποιος έφερε την κουκουβάγια;», <https://sarantakos.wordpress.com/2019/11/05/glauca/>.

κινέζικη φιλοσοφία, feng shui) είναι, όπως και για τους αρχαίους Έλληνες, σύμβολο της σοφίας, της γνώσης, της αφθονίας και του πλούτου.

Ενδιαφέρον: Το επιστημονικό όνομα του είδους «μικρή κουκουβάγια», που ζει στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, είναι «Αθηνά η νυκτία» (*Athene noctua*).

Σημείωση: Μπορείτε να ανακαλέσετε την παράσταση από τα σημερινά ευρώ (ή τη δραχμή) ή να κάνετε μία σύνδεση της κουκουβάγιας της Αθηνάς με τη σοφή κατοικίδια κουκουβάγια Hedwig του Χάρι Πότερ.

5. Η αρπαγή της Ευρώπης

Ευρώπη και Λαβύρινθος, φ. 11

Στις παλαιότερες ιστορίες που αφηγούνται τα ερωτικά κατορθώματα του Δία, ο θεός του Ουρανού συνδέεται και κάνει παιδιά με άλλες θεές, όχι με θνητές. Μία από αυτές τις ιστορίες είναι η ένωσή του με την Ευρώπη: Κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος σε αρχαιότερες εκδοχές του μύθου, αργότερα αναφέρεται ως κόρη ή αδελφή του βασιλιά Φοίνικα, από τον οποίο πήρε το όνομά της η Φοινίκη (σε σημερινά παράλια εδάφη του Λιβάνου, κυρίως, αλλά και του Ισραήλ και της Συρίας) και της Τηλεφάεσσας («εκείνη που φωτίζει μακριά»). Το όνομα Ευρώπη σημαίνει «εκείνη που έχει μεγάλα μάτια ή πλατύ πρόσωπο» και παραπέμπει, όπως και της Τηλεφάεσσας, στη Σελήνη, τη θεά που συνδέεται με τις χθόνιες δυνάμεις της γονιμότητας.

Ο Δίας, λοιπόν, βλέπει την Ευρώπη να μαζεύει λουλούδια στην ακροθαλασσιά, μεταμορφώνεται σε ταύρο, που η αναπνοή του μύριζε ωραία σαν κρόκος (το λουλούδι, όχι του αβγού!), η Ευρώπη γοητευμένη κάθεται πάνω του και αναχωρούν για την Κρήτη. Στη συγκεκριμένη παράσταση του νομίσματος, η Ευρώπη κρατάει το πέπλο της που φουσκώνει πίσω της, όπως και των Νυμφών, και την συνοδεύουν δύο δελφίνια, βασιλικά σύμβολα. Ο Δίας στην Κρήτη χαρίζει εξαιρετικά δώρα στην Ευρώπη, ένα δόρυ που δεν χάνει ποτέ τον στόχο του και τον χάλκινο γίγαντα Τάλω. (Κάτι ενδιαφέρον: «Τάλως» σημαίνει Ήλιος· στην Κρήτη λάτρευαν τον Δία Ταλλαίο, θεότητα που ταυτίζεται με τον Ήλιο.) Η Ευρώπη αργότερα –για να ολοκληρωθεί η ιστορία– παντρεύτηκε στην Κρήτη τον βασιλιά Αστερίωνα ή Αστέριο (Σελήνη-Ήλιος-Αστερισμοί, όλοι μαζί στην ίδια ιστορία...). Πριν από αυτό, η Ευρώπη γεννάει από τον Δία τον Σαρπηδόνα, που αργότερα βασίλευσε στη Λυκία της Μικράς Ασίας, τον Μίνωα, τον σοφό επίγειο βασιλιά (που το όνομά του αργότερα πέρασε ως τίτλος σε όλους

τους βασιλείς της Κρήτης), και τον Ροδάμανθου, που βασίλευσε στο νησί των Μακάρων και ήταν ο κριτής των νεκρών.

6. Η Αργώ και η Τριήρης

Στις συμβολικές παραστάσεις που πλαισιώνουν τον τίτλο της *Χάρτας* (φ. 4), διακρίνονται δύο καράβια: Η Αργώ και μία τριήρης. Από πολύ παλιά, η σχέση των Ελλήνων με τη θάλασσα υπήρξε καθοριστική για τις δραστηριότητές τους, με την ανάπτυξη της ναυτοσύνης, την ίδρυση αποικιών, την ανάπτυξη του εμπορίου, την εξερεύνηση νέων περιοχών, την καλλιέργεια σχέσεων με άλλους λαούς. Πρόκειται για ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τη δραστηριότητα των Ελλήνων από την αρχαιότητα έως την εποχή του Ρήγα και συγκινούν ειδικά τους πλούσιους εμπόρους και αστούς.

Η Αργώ και η Τριήρης στον τίτλο της *Χάρτας* (φ. 4)

Η μυθική **Αργώ** υπήρξε το καράβι που οδήγησε τον Ιάσονα και τους Αργοναύτες στην Κολχίδα (στην αρχαιότερη, κατά τη μυθολογία, διείσδυση των Ελλήνων στην Ανατολή) για να βρουν και να πάρουν το Χρυσόμαλλο Δέρα.

Η Αργώ υπήρξε αγαπημένο αντικείμενο περιγραφής τόσο από αρχαίους όσο και από νεότερους συγγραφείς: ο Carl Kerényi⁶ αναφέρει ότι αυτό το πλοίο, «που τόσο θαυμάστηκε, σαν να ήταν το πρώτο πλοίο, κατασκευάστηκε [για τον Ιάσονα] με τη βοήθεια της θεάς Αθηνάς, αν όχι από την ίδια την Αθηνά». Ο επίγειος κατασκευαστής της ήταν ο Άργος και από αυτόν πήρε το όνομά της, που παρά την αλλαγή του νοήματος της λέξης στα νέα ελληνικά σημαίνει «η γρήγορη». Η Αργώ κατασκευάστηκε από δέντρα του Πηλίου και ξύλο δωδωναίας δρυός, βελανιδιάς από τη Δωδώνη δηλαδή, που της έδωσε την ιδιότητα της ομιλίας. Το πρώτο πλήρωμα το αποτέλεσαν ναύτες από θεσσαλικές πόλεις, τους οποίους αργότερα συντρόφευσαν οι πιο γνωστοί ήρωες της ελληνικής μυθολογίας. Οι προδιαγραφές της πρόβλεπαν πενήντα κωπηλάτες, οπότε ο Ιάσων έπρεπε να συγκεντρώσει τουλάχιστον πενήντα συντρόφους για την επιχείρηση. Ο Απολλώνιος ο Ρόδιος λέει ότι έστειλε κήρυκες σε όλες τις ελληνικές πόλεις και στην πρόσκληση αυτή ανταποκρίθηκαν οι πιο θαρραλέοι και ικανοί ήρωες και ημίθεοι: οι γιοί του Δία, Ηρακλής, Κάστορας και Πολυδεύκης, οι γιοι του Ποσειδώνα, Εύφημος Περικλύμενος από την Πύλο, Ναύπλιος από την Αργολίδα, Ίδας και Λυγκεύς από τη Μεσσηνία. Από τα παιδιά του Απόλλωνα έφτασαν ο Ορφέας, ο αιδός

⁶ Κ. Κερένυϊ, *Η Μυθολογία των Ελλήνων*, μτφρ. Δ. Σταθόπουλου, 2017, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Φιλάμμων και ο μάντης Ίδμων, ενώ από τα παιδιά του Ερμή ο κήρυκας Αιθαλίδης και οι δίδυμοι Εχίων και Έρυτος· ήρθαν ακόμα ο γιος του Ήλιου Αυγείας, οι γιοί του Αιακού Πηλέας και Τελαμώνας, οι φτερωτοί γιοί του Βορέα (δηλ. του βόρειου ανέμου) Κάλαϊς και Ζήτης. Από τους θνητούς ήρωες, συμμετείχαν ο Μελέαγρος και η Αταλάντη (μία γυναίκα πολεμίστρια, ισάξια με τους άντρες), ο Θησέας και ο Πειρίθους και πολλοί άλλοι, στη μεγαλύτερη συγκέντρωση και συνεργασία ηρώων πριν από τον Τρωικό πόλεμο!

Την πιο παλιά αφήγηση σχετικά με την Αργώ την κάνει η Κίρκη στον Οδυσσέα: Εκεί του λέει πως το μόνο «πλάσμα» που μπόρεσε ποτέ να περάσει από τις Συμπληγάδες Πέτρες, εκτός από τα περιστέρια που μετέφεραν τα μηνύματα του Δία (οι άνθρωποι τα βλέπουν στον ουρανό σαν αστέρια, τις Πλειάδες), ήταν η «πολυαγαπημένη Αργώ», οδηγημένη από την Ήρα, κατά την επιστροφή από την Κολχίδα. Η Κίρκη γνωρίζει την ιστορία αυτή από πρώτο χέρι, αφού φιλοξένησε τους Αργοναύτες στο νησί της.

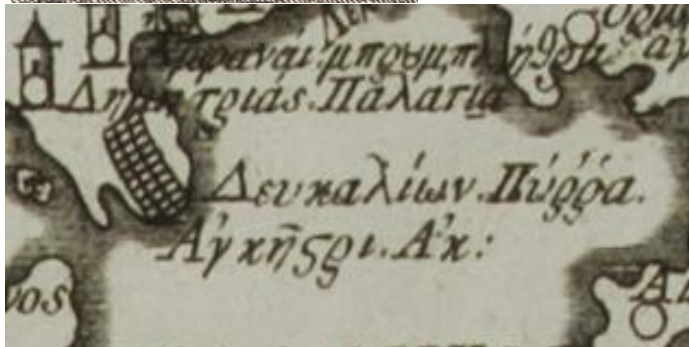
Η Αργοναυτική εκστρατεία είναι μια ιστορία θάρρους, αποκατάστασης της δικαιοσύνης, θριάμβου της τόλμης και της εξυπνάδας, αλλά και της συνέργειας μεταξύ των πιο άξιων ηρώων της εποχής – στοιχεία που ο Ρήγας ενδιαφέρεται να προβάλλει διαρκώς. Η Αργώ, εξάλλου, αντιπροσωπεύει τη σχέση των Ελλήνων με τη θάλασσα, τη ναυτοσύνη, την εξερεύνηση νέων περιοχών, την κινητικότητα, τη διασπορά του ελληνικού πνεύματος στα πέρατα της Γης. Επίσης, είναι σύμβολο του εμπορίου (ενώ η τριήρης είναι πολεμικό πλοίο).

Η **τριήρης** επίσης αντιπροσωπεύει τη σχέση των Ελλήνων με τη θάλασσα, τη ναυτοσύνη, την εξερεύνηση νέων περιοχών, την κινητικότητα και τον νεωτερισμό που χαρακτηρίζει τον 18^ο αι. στην Ευρώπη. Η τριήρης είναι πολεμικό πλοίο, έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στις νίκες των αρχαίων Ελλήνων εναντίον των Περσών κατά τους Περσικούς πολέμους, ενώ συντέλεσε στην παντοδυναμία της Αθήνας στη θάλασσα, κατά τον Χρυσό Αιώνα και την Αθηναϊκή ηγεμονία. Για την εποχή της αποτελούσε ένα εξαιρετικό επίτευγμα δεξιοτεχνίας και εφευρετικότητας: με μήκος περ. 40 μ. και πλάτος 5,5 μ., ήταν πολύ ελαφριά, μπορούσε να αναπτύξει πολύ μεγάλες ταχύτητες χάρη στην τριπλή σειρά κουπιών, ήταν εξαιρετικά ευέλικτη, διέθετε έμβολο με το οποίο μπορούσε να εμβολίσει τα αντίπαλα πλοία, στην περίπτωση ναυμαχίας, και λειτουργούσε με πλήρωμα περίπου 200 ατόμων. Όλο το πλήρωμα αποτελούνταν από ελεύθερους πολίτες και, πιο σπάνια, από απελεύθερους, οι οποίοι ήταν οπλισμένοι και έπαιρναν μέρος στις μάχες. Η πολύ ελαφριά κατασκευή, που είχε χρόνο ζωής περίπου 3 χρόνια και διαλυόταν σε περίπτωση ναυαγίου, δεν επέτρεψε να διασωθούν ναυάγια, οπότε σήμερα γνωρίζουμε πώς ήταν οι αρχαίες τριήρεις μόνο από περιγραφές και απεικονίσεις τους.

Οι τριήρεις χρησιμοποιήθηκαν επίσης ως μεταγωγικά (για τη μεταφορά στρατευμάτων και αλόγων), ταχυδρομικά και πρεσβευτικά πλοία (μετέφεραν ταχυδρομείο και διπλωματικές αποστολές), αλλά όχι ως εμπορικά. Υπήρξαν ακόμα οι «ιερές» τριήρεις, που μετέφεραν το μήνυμα της Ολυμπιακής Εκεχειρίας στις ελληνικές πόλεις, με την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, ή μετείχαν σε ιερές τελετουργίες.

Η τριήρης στη *Χάρτα* απεικονίζεται αντιδιαμετρικά, όσον αφορά τη θέση της στο καρτούς, και συμπληρωματικά, όσον αφορά τους συμβολισμούς, στην Αργώ.

7. Ο Δευκαλίων και η Πύρρα

φ. 1, φ. 5

Ο Ρήγας περιλαμβάνει, δίπλα στις υπόλοιπες (ένδοξες) παραστάσεις του τίτλου, τον μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, ενώ σημειώνει τα ονόματα των δύο πρωταγωνιστών και κοντά στην πόλη της Δημητριάδος, στη Θεσσαλία.

Πρόκειται για τον μύθο που περιγράφει την ελληνική εκδοχή του Κατακλυσμού: Ο Δευκαλίωνας, γιος του Προμηθέα, μαθαίνει εγκαίρως από τον πατέρα του ότι ο Δίας προτίθεται να καταστρέψει με κατακλυσμό το γένος των ανθρώπων, επειδή η διαφθορά τους έχει παραγίνει. Όταν αποσύρονται τα νερά, μαζί με τη γυναίκα του, την Πύρρα, πετάνε πέτρες για να δημιουργηθούν οι άντρες και οι γυναίκες (κατά μία ερμηνεία, η λέξη «λαός» ετυμολογείται από το αρχ. ελλ. «λας»=πέτρα, βράχος). Μία από αυτές τις πέτρες είναι ο Έλληνας, γενάρχης των Ελλήνων. Είναι φανερή η αναφορά στην αναγέννηση που ακολουθεί μια μεγάλη καταστροφή: Ακόμα κι αν μετά την Επανάσταση έχουμε πόλεμο, καταστροφές και θανάτους, το γένος των ανθρώπων θα αναγεννηθεί. Αξίζει επίσης να επισημάνουμε άλλη μία φορά τη γεμάτη ρεαλισμό στάση του Ρήγα, να μην αναφέρεται μόνο στις νίκες και τις ένδοξες στιγμές, αλλά να υπενθυμίζει και τις δυσκολίες που είναι αναπόφευκτες.

Αξίζει να γίνει μία αναφορά επίσης στον μύθο του Κατακλυσμού, όπως αυτός περιλαμβάνεται στην παράδοση άλλων λαών: στο Έπος του Γκιλγκαμές από τους Βαβυλώνιους και τους Σουμερίους, την ιστορία του Νώε στην ιουδαϊκή, χριστιανική και μουσουλμανική παράδοση, την ιστορία του Μανού στις Βέδες κ.ο.κ.

8. Ο Ηρακλής και η Αμαζόνα

Φ. 4, γύρω από τον τίτλο

Παράσταση με αναφορές στη σύγκρουση του ελληνισμού με υπέρτερες στρατιωτικά ασιατικές δυνάμεις και στην παλαιά αντίθεση ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση.

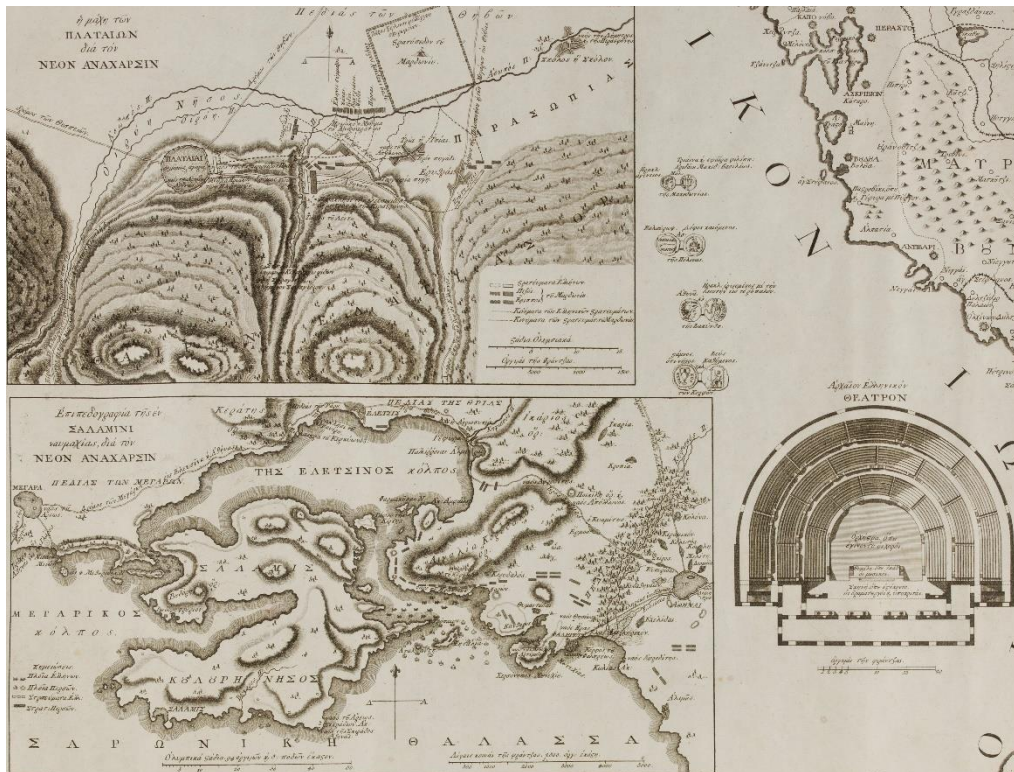
Ο Ηρακλής ήταν ένας από τους πιο αγαπητούς και συμπαθείς ήρωες της αρχαιότητας, γιος του Δία, αλλά από θνητή μητέρα, την Αλκμήνη, γνωστός για τη δύναμη και τον κεφάτο χαρακτήρα του, παρά την πολυτάραχη ζωή του. Κατατρεγμένος από την Ήρα, γλεντζές, παρεξηγιάρης, αλλά πάντα καλόψυχος και φιλότιμος, επιλέγει κατά τον Ξενοφώντα από πολύ νωρίς τον δρόμο της Αρετής για να πορευτεί στη ζωή του, παίρνει μέρος σε διάφορες ανδραγαθίες, ελευθερώνει στον Καύκασο τον Προμηθέα, κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο για να φέρει πίσω την Άλκηστη (τη γυναίκα του βασιλιά των Φερών, Άδμητου), παίρνει μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία κ.α., μέχρι που κυριευμένος από μανία, που του έστειλε η Ήρα, σκοτώνει τη γυναίκα του, Μεγάρα, και τα παιδιά τους. Για να εξιλεωθεί, εκτελεί τους 12 Άθλους που τον φέρνουν στα πέρατα του Κόσμου.

Στη *Χάρτα* και σε άλλα έργα του, ο Ρήγας χρησιμοποιεί τον Ηρακλή και το ρόπαλό του ως αντιπρόσωπο του ελληνικού πνεύματος και πολιτισμού, καθώς φαίνεται ότι του είχε ιδιαίτερη συμπάθεια! Εδώ, ο Ρήγας επιλέγει να μας δείξει τον ένατο άθλο: Η κόρη του Ευρυσθέα, Άδμητη, ζητά τη ζώνη της βασίλισσας των Αμαζόνων, Ιππολύτης, που ήταν δώρο του Άρη και έδινε δύναμη και εξουσία σε όποιον την φορούσε. Ο Ηρακλής φτάνει στη Χώρα των Αμαζόνων (πρωτεύουσα η Θεμίσκυρα, σημ. Τσαρσαμπάς, κοντά στην Αμισό / Σαμψούντα, στη Μ. Ασία), η Ιππολύτη τον καλοδέχεται και συμφωνεί να του δώσει τη ζώνη, η Ήρα όμως βάζει λόγια στις υπόλοιπες Αμαζόνες, γίνεται σύγκρουση, ο Ηρακλής νικά και παίρνει τη ζώνη (εδώ υπάρχουν διάφορες εκδοχές: η Ιππολύτη αλλού σκοτώνεται κι αλλού ανταλλάσσει τη ζώνη με τη Μελανίππη, την αδερφή της, την οποία ο Ηρακλής έχει αιχμαλωτίσει και μετά την απελευθερώνει εφόσον τηρείται η συμφωνία).

Προσοχή: η Αμαζόνα δεν απεικονίζεται στη *Χάρτα* σαν μία αδύναμη γυναίκα, αλλά σαν ισάξιος, αν και ηττημένος, πολεμικός αντίπαλος. Σε γενικές γραμμές, οι Αμαζόνες αντιμετωπίζονται με σεβασμό από τους αρχαίους (π.χ. Όμηρος), ενώ η έκβαση του μύθου, με τη βασίλισσα Ιππολύτη να προσφέρει αρχικά με τη θέλησή της και, στη συνέχεια, μετά από την παρέμβαση της Ήρας, αφού συγκρούεται με τον Ηρακλή, τη ζώνη της σε αυτόν, ερμηνεύεται ως συμβολική νίκη της πατριαρχίας επί της παλαιότερης μητριαρχίας, της οποίας τελευταίες αντιπρόσωποι είναι οι Αμαζόνες. Το βάρος στη συγκεκριμένη παράσταση, όμως, στη *Χάρτα*, δίνεται στην ασιατική καταγωγή της Αμαζόνας, η οποία νικιέται από έναν

Ηρακλή ελαφρύτερα οπλισμένο, που μάχεται πεζός και με πρωτόγονα όπλα: ο Ρήγας θέλει να κάνει τον παραλληλισμό με τη σύγχρονη κατάσταση και την κατά πολύ καλύτερα εξοπλισμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία, απέναντι στους άτακτους επαναστάτες. Ο σπασμένος διπλός πέλεκυς της Αμαζόνας, εξάλλου, αποτελεί σύμβολο του ασιατικού/οθωμανικού δεσποτισμού.

9. Οι Πλαταιές, η Σαλαμίνα και το Θέατρο

Επιπεδογραφίες Πλαταιών και Σαλαμίνας και Θέατρο (φ. 7)

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας διεξήχθη το 480 π.Χ., στα Στενά της Σαλαμίνας (στον Σαρωνικό Κόλπο), και υπήρξε καθοριστική για την έκβαση της δεύτερης εισβολής των Περσών στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων. Επικεφαλής των δύο στρατών ήταν ο Θεμιστοκλής για τη Συμμαχία των ελληνικών πόλεων και ο βασιλιάς Ξέρξης για τους Πέρσες, ο οποίος μάλιστα παρακολούθησε τη ναυμαχία από το όρος Αιγάλεω, απέναντι από τη Σαλαμίνα.

Η μάχη των Πλαταιών διεξήχθη τον Αύγουστο του 479 π.Χ., μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών που είχαν απομείνει στην Ελλάδα, υπό τις διαταγές του στρατηγού Μαρδόνιου, μετά την αποχώρηση του Ξέρξη. Η οριστική νίκη των Ελλήνων ήρθε με τη μεγάλη νίκη του ελληνικού στόλου κατά του περσικού στη Μυκάλη την ίδια χρονιά.

Και στις δύο περιπτώσεις, η στρατιωτική υπεροχή των Περσών ήταν αδιαμφισβήτητη (οι Πέρσες διέθεταν πολλαπλάσιες δυνάμεις), και στις δύο περιπτώσεις όμως η έκβαση των μαχών κρίθηκε από άλλους παράγοντες: την πολύ καλή εκπαίδευση των ελληνικών στρατευμάτων και τις καίριες επιλογές των στρατηγών τους. Και στις δύο μάχες επίσης, οι ελληνικές δυνάμεις, αν και προέρχονταν από διάφορες πόλεις, πολέμησαν συντονισμένα.

Το **θέατρο** που εικονίζεται στη *Χάρτα* αποτελεί έναν σημαντικό θεσμό της αρχαιοελληνικής πόλης-κράτους. Η *διδασκαλία* των θεατρικών παραστάσεων ήταν σημαντικό μέσο ψυχαγωγίας, καλλιέργειας της αισθητικής και άσκησης στα δημοκρατικά ιδεώδη, αλλά και μια ευκαιρία να θιγούν κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Η ανάπτυξη του θεάτρου έγινε παράλληλα με αυτήν του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ο Ρήγας τοποθετεί την κάτοψη του αρχαίου θεάτρου δίπλα στις επιτεδογραφίες των Πλαταιών και της Σαλαμίνας. Η μάχη των Πλαταιών, όπως και η ναυμαχία της Σαλαμίνας, επιλέχθηκαν επειδή αναφέρονται σε νίκες των ενωμένων Ελλήνων έναντι των κατά πολύ υπέρτερών τους Περσών (ασιατική δύναμη, είναι εμφανής ο παραλληλισμός με την Οθωμανική Αυτοκρατορία που διαθέτει κατά πολύ ανώτερο αριθμητικά και καλύτερα εξοπλισμένο στρατό).

Η παράλληλη απεικόνιση των μαχών και του θεάτρου είναι μία υπενθύμιση, στο γνωστό μοτίβο του Ρήγα να λειτουργεί ανάμεσα σε δίπολα: Η μεγάλη πρόοδος των ένδοξων προγόνων δεν βασιίστηκε μόνο στην καλή στρατιωτική οργάνωση και τη συνεργασία, αλλά και στην καλλιέργεια του πνεύματος, που αντιπροσωπεύει το θέατρο. Οι αγώνες και τα πάθη θεών και ανθρώπων διαδραματίζονται τόσο στο πεδίο της μάχης όσο και στη σκηνή του θεάτρου.

Μπορεί η παρουσίαση της ιστορίας να γίνει σε αντιπαραβολή με το επίγραμμα του Αισχύλου

*Αίσχύλον Εύφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει
μνήμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας·
ἀλκήν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.*

και το σχετικό απόσπασμα από το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη, «Νέοι της Σιδώνος 400 μ.Χ.»

[...]

«Α δεν μ' αρέσει το τετράστιχον αυτό.

Εκφράσεις τοιούτου είδους μοιάζουν κάπως σαν λιποψυχίες.

Δώσε – κηρύττω – στο έργον σου όλην την δύναμί σου,

όλην την μέριμνα, και πάλι το έργον σου θυμήσου

μες στην δοκιμασίαν, ή όταν η ώρα σου πια γέρνει.

Έτσι από σένα περιμένω κι απαιτώ.

Κι όχι απ' τον νου σου ολότελα να βγάλεις

της Τραγωδίας τον Λόγο τον λαμπρό –

τι Αγαμέμνονα, τι Προμηθέα θαυμαστό,

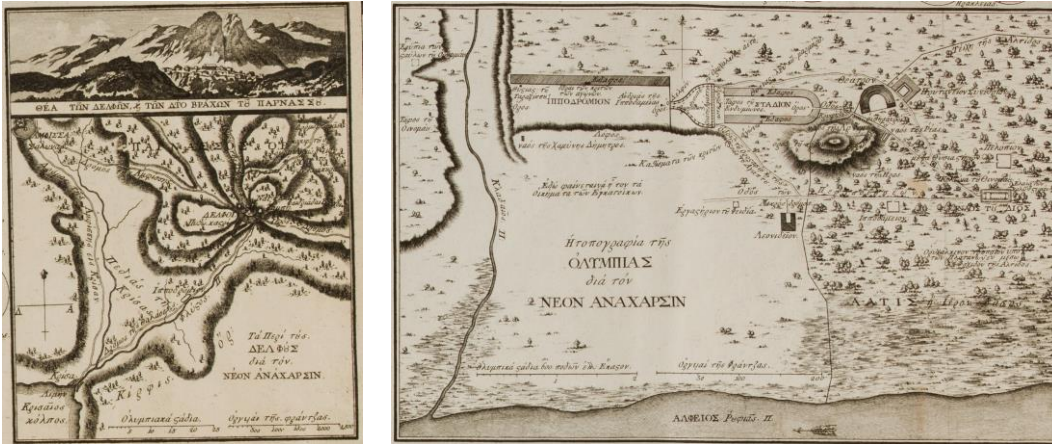
τι Ορέστου, τι Κασσάνδρας παρουσίες,

τι Επτά επί Θήβας – και για μνήμη σου να βάλεις

μ ό ν ο που μες στων στρατιωτών τες τάξεις, τον σωρό

πολέμησες και συ τον Δάτι και τον Αρταφέρνη.»

10. Οι Δελφοί και η Ολυμπία

Προοπτική άποψη και τοπογραφικό σχέδιο των Δελφών και της Ολυμπίας (φ. 12, 9)

Οι δύο επιτεδογραφίες των Δελφών και της Ολυμπίας αναφέρονται σε δύο πανελλήνια ιερά, των οποίων η φήμη ξεπερνούσε τα όρια του ελληνικού κόσμου και ήταν σεβαστά σε όλους τους αρχαίους λαούς. Εξακολουθούν μάλιστα να αποτελούν σημεία αναφοράς όχι μόνο την εποχή του Ρήγα, αλλά και σήμερα, για τη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας.

Οι **Δελφοί** είναι το πιο γνωστό ιερό της αρχαιότητας, κέντρο του γνωστού κόσμου (κατά την παράδοση, «Ομφαλός της Γης») και έδρα της Δελφικής Αμφικτυονίας. Το Μαντείο χρησιμοδοτούσε σε όλους τους επισκέπτες ανεξαρτήτως καταγωγής και ήταν σεβαστό σε όλο τον αρχαίο κόσμο, Έλληνες και ξένους (ενώ στην Ολυμπία και τους αγώνες της έπαιρναν μέρος μόνον οι ελληνικής καταγωγής πολίτες). Οι χρησμοί αποτελούσαν νόμο για όποιον τους λάμβανε, είτε ήταν άτομο είτε πόλη –λέγεται ότι ο Λυκούργος επέβαλε τους Νόμους του στη Σπάρτη, χάρη στο κύρος που τους προσέδωσε ο σχετικός χρησμός του Μαντείου–, πολλές εκστρατείες και αποικισμοί ξεκίνησαν αφού ελήφθη ο σχετικός χρησμός, ενώ πολλοί ήρωες και βασιλείς το επισκέπτονταν για να λύσουν τα προβλήματα που τους απασχολούσαν (από τους μυθικούς Οιδίποδα και Μίδα μέχρι και αυτούς των ιστορικών χρόνων). Έτσι, το Μαντείο, που βρισκόταν υπό την προστασία του Απόλλωνα, απέκτησε τον ρόλο ρυθμιστή, κάτι σαν διπλωματική υπηρεσία ή διαμεσολαβητής μεταξύ των διαφόρων πόλεων.

Γνωστά στον αρχαίο κόσμο ήταν και τα «δελφικά παραγγέλματα», μια συλλογή από 147 αποφθέγματα αναρτημένα στα κτίρια του Μαντείου, που είχαν διατυπώσει ιερείς και σοφοί του αρχαίου κόσμου, μεταξύ των οποίων τα «μηδέν άγαν», «χρόνου φείδου» και τα λιγότερα γνωστά «γνώθι μαθών» (αφού λάβεις γνώση, μάθε), «σοφίαν ζήλου» (ζήλευε τη σοφία), «φίλοις βοήθει» (βοήθα τους φίλους σου), «σαυτόν ίσθι» (να είσαι ο εαυτός σου), «ελπίδα αίνει» (να επαινείς την ελπίδα) κ.ά.

Οι χρησμοί δίνονταν την έβδομη μέρα κάθε μήνα, εκτός από τους χειμερινούς μήνες, γιατί τότε ο Απόλλωνας έφευγε από το Μαντείο και πήγαινε διακοπές στους Υπερβορείους, κάπου στη Βόρεια Ευρώπη. Από τον λαό αυτό, άλλωστε, κατάγονταν οι πρώτες Πυθίες που εγκαταστάθηκαν στο Μαντείο. Τον χειμώνα ερχόταν και έμενε στο Μαντείο ο Διόνυσος, σε μια συμβολική συνύπαρξη του απολλώνειου και του διονυσιακού πνεύματος.

Οι Δελφοί ήταν επίσης πολύ γνωστοί στους φιλέλληνες λογίους. Φανταστικές απεικονίσεις του δελφικού τοπίου έχουμε ήδη από τον 16^ο αι.!

Η αρχαία **Ολυμπία** υπήρξε επίσης πασίγνωστο πανελλήνιο ιερό της αρχαιότητας, αφιερωμένο στον Δία, και τόπος διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων. Η επιτεδογραφία

παρουσιάζει την ιερή Άλτι, το ιερό δάσος δηλαδή, και περιλαμβάνει τα διάφορα κτίρια που αναφέρονται στις κλασικές πηγές, κυρίως στον Πausανία: τους ναούς του Δία και της Ήρας, το Στάδιο, το Πελόπιο, το Ιπποδάμειο, το Εργαστήριο του Φειδία, το Ιπποδρόμιο κ.λπ. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η αναπαράσταση είναι φανταστική, μια και οι ανασκαφές που αποκάλυψαν την ακριβή θέση των μνημείων ξεκίνησαν από Γερμανούς αρχαιολόγους μόλις το 1875. Είναι μία πόλη με ιδιαίτερο βάρος και συμβολισμό: η Ολυμπιακή Εκεχειρία, η συνύπαρξη όλων των ελληνικών πόλεων, οι αγώνες ανάμεσα σε ελεύθερους πολίτες που διαπρέπουν, η ανάδειξη των πρώτων μεταξύ ίσων, η αφιλοκέρδεια, ο συνδυασμός των αγώνων με τη λατρεία των θεών, είναι στοιχεία που μας ενδιαφέρει να σταθούμε διαβάζοντας τη Χάρτα.

11. Ο βασιλιάς Άμκος και οι Αργοναύτες

Σχόλιο για τον βασιλιά των Βιθυνών Άμκο στο φύλλο της Κωνσταντινούπολης (φ. 1).

Φ. 1, Επιτεδογραφία της Κωνσταντινούπολης

Σύμφωνα με τον μύθο, οι Αργοναύτες έφτασαν στις ακτές της Βιθυνίας, όπου συνάντησαν τον γίγαντα βασιλιά Άμκο, γιο του Ποσειδώνα. Ο Άμκος προκαλούσε σε πυγμαχία όποιον ξένο έφτανε στο βασίλειό του, τον νικούσε και τον σκότωνε. Στην πρόκλησή του ανταποκρίθηκε ο Πολυδέυκης, ο οποίος νίκησε φυσικά και, κατά μία εκδοχή, τον σκότωσε (Βιβλιοθήκη Απολλοδώρου, Α 90, 20, και Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Β 1, αυτή την εκδοχή ακολουθεί ο Ρήγας), ενώ κατά μία άλλη (Θεόκριτος, Διόσκουροι 22, 27) του χάρισε τη ζωή και τον έβαλε να υποσχεθεί ότι δεν θα καταδιώκει τους ξένους. Ο Ρήγας επιλέγει να διηγηθεί μια ιστορία που αφορά μια νίκη των Ελλήνων έναντι ενός βάρβαρου, Ασιάτη τυράννου, και μάλιστα με υπερφυσικές δυνάμεις, ο οποίος παραβιάζει τη θεμελιώδη στην ελληνική κουλτούρα αρχή της φιλοξενίας και φέρεται με σκληρότητα στους ξένους που φτάνουν στη χώρα του. Δεν είναι τυχαίο ότι ο τάφος του Άμκου βρίσκεται στο Σουλτανιγιέ, στην έδρα δηλαδή του Σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη.

Μπορούμε εδώ να δούμε σε παραλληλισμό το άρθρο 120 του Συντάγματος του Ρήγα: «Δέχονται όλους τους αδικημένους ξένους και όλους τους εξωρισμένους από την πατρίδα των δι' αιτίαν της Ελευθερίας. Απαρνούνται και δεν δίδουν υποδοχήν και περιποίησην εις

τους τυρράνους.» Το άρθρο αυτό αποτελεί σχεδόν αυτούσια μετάφραση του αντίστοιχου εδαφίου του Γαλλικού Συντάγματος του 1792 (με την προσθήκη εκ μέρους του Ρήγα του επιθέτου «αδικημένους») και απηχεί χαρακτηριστικά το κοσμοπολίτικο πνεύμα του Διαφωτισμού και του επαναστατικού ριζοσπαστισμού⁷.

12. Ο Κολοσσός της Ρόδου

Ο Κολοσσός (φ. 3)

Ο Κολοσσός θεωρείται ένα από τα Επτά Θαύματα του αρχαίου κόσμου. Ήταν ένα μπρούτζινο άγαλμα υπερφυσικών διαστάσεων, με ύψος περ. 33 μ., που βρισκόταν στην είσοδο του λιμανιού της Ρόδου. Κατασκευάστηκε τον 4^ο αι. π.Χ., μετά από μια αποτυχημένη επίθεση του Δημητρίου Πολιορκητή εναντίον του νησιού, με τα χρήματα που πήραν οι Ρόδιοι από την πώληση του πολιορκητικού πύργου που χρησιμοποιήθηκε στην επίθεση, και εξέφραζε την ευγνωμοσύνη των Ροδίων προς τον θεό Ήλιο για την προστασία του και την ελευθερία. Δημιουργός του ήταν ο Χάρης ο Λίνδιος, που είχε μαθητεύσει κοντά στον μεγάλο γλύπτη Λύσιππο, τον «επίσημο γλύπτη» του Μ. Αλέξανδρου. Το άγαλμα διέθετε έναν σκελετό σαν σκαλωσιά, όπως συνηθιζόταν στη μνημειακή γλυπτική, πάνω στον οποίο προσαρμόστηκαν οι μπρούτζινες πλάκες που συνθέτουν το γλυπτό. Θεωρείται ένα τεχνικό θαύμα λόγω του μεγάλου μεγέθους (χρησιμοποιήθηκαν 15 τόνοι μπρούτζου και 9 τόνοι σιδήρου), αλλά και για την επιτυχημένη αντιμετώπιση στατικών θεμάτων: η ισορροπία τόσο μεγάλου βάρους στους λεπτούς αστραγάλους, η αντίσταση στους δυνατούς ανέμους κ.ά.

Στο άγαλμα εικονίζεται ο Απόλλωνας, θεός του ήλιου και προστάτης του νησιού. Η αντανάκλαση των ακτίδων του ήλιου πάνω στην μπρούτζινη επιφάνεια έκανε το άγαλμα να φαίνεται σαν δεύτερος ήλιος!

Οι περιγραφές των αρχαίων συγγραφέων δεν αναφέρονται στη στάση που είχε το άγαλμα, για τεχνικούς όμως λόγους φαίνεται απίθανο να ήταν στημένο έτσι ώστε τα πόδια του να είναι σε διάσταση και τα καράβια να περνούν από κάτω. Η γνωστή αυτή εικόνα είναι αποτέλεσμα της φαντασίας των καλλιτεχνών της Αναγέννησης (στις φανταστικές αυτές αναπαραστάσεις, που ήθελαν επίσης τον Κολοσσό να κρατάει πυρσό, βασίστηκε ο σχεδιασμός του Αγάλματος της Ελευθερίας στη Νέα Υόρκη από τον Γάλλο γλύπτη Φ. Μπαρτολντί).

⁷ Όλο το κείμενο του Συντάγματος και εκτενής σχολιασμός στο: Ρήγας Βελεστινλής, *Άπαντα τα σωζόμενα*, 2000, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, τ. V, Εισαγωγή-επιμέλεια-σχόλια Π. Κιτρομηλίδης, σελ. 102-3.

Ο Κολοσσός καταστράφηκε μόλις 60 χρόνια μετά τη δημιουργία του από έναν σεισμό, λέγεται μάλιστα ότι πέφτοντας παρέσυρε και 30 σπίτια. Δεν αναστηλώθηκε ποτέ, γιατί ένας χρησμός της εποχής προειδοποίησε τους Ροδίους να μην πηγαίνουν κόντρα στο θέλημα των ανέμων και των θεών που έριξαν το άγαλμα. Ακόμα και τα ερείπιά του όμως ήταν τόσο εντυπωσιακά, που όσοι επισκέπτονταν τη Ρόδο έμεναν έκθαμβοι. Ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος μάλιστα αναφέρει ότι δύσκολα μπορούσε ένας άνθρωπος να αγκαλιάσει μόνος του τον αντίχειρα του αγάλματος! Αναφέρεται επίσης ότι μέσα στο κεφάλι του μπορούσε να σταθεί όρθιος ένας άντρας και δώδεκα άνθρωποι να κάτσουν και να φάνε μέσα στο κοίλωμα του στήθους του. Τα θραύσματα του αγάλματος πουλήθηκαν τελικά για μέταλλο, μετά από μία επίθεση των Σαρακηνών το 654 μ.Χ. στη Ρόδο, χρειάστηκαν μάλιστα για τη μεταφορά τους 900 καμήλες.

Ο Κολοσσός συμβολίζει το μεγαλείο της ελεύθερης πολιτείας, τη δύναμη και την καλαισθησία της αρχαίας ελληνικής Τέχνης και Τεχνολογίας, ταυτόχρονα όμως είναι και μια υπενθύμιση της ανθρώπινης ματαιοδοξίας, που δεν μπορεί να επιβιώσει κόντρα στο θέλημα των θεών που εξουσιάζουν τη Φύση.